

 Bøger (<https://www.historie-online.dk/boger>)

Temaer (<https://www.historie-online.dk/temaer-9>)

(/)
HistorieLab (<https://www.historie-online.dk/historielab>)

Arkiv (<https://www.historie-online.dk/arkiv>)

Bliv medlem (<https://www.historie-online.dk/bliv-medlem>)

 (/) > 1800-årene (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37>)

> Bøger (<https://www.historie-online.dk/boger>) > Anmeldelser (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>)

> Trykkefrihed

← **Forrige artikel** (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/paa-sporet-af-boern-og-boeger>)

Trykkefrihed

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 409

Del artikel:

(<https://www.facebook.com/sharer/sharer>.

u=[https://www.historie-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/trykkefrihed)

[online.dk/boger/anmeldelser-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/trykkefrihed)

[5-5/1800-arene-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/trykkefrihed)

[37/trykkefrihed](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/trykkefrihed))

(<https://twitter.com/home?>

status=. Aktiviteten kan ses

på <https://www.historie->

[online.dk/boger/anmeldelser-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-)

[5-5/1800-arene-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-)

[37/trykkefrihed](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-)) **in**

(<http://www.linkedin.com/shareArticle?>

[mini=true&url=https://www.historie-](http://www.linkedin.com/shareArticle?)

[online.dk/boger/anmeldelser-](http://www.linkedin.com/shareArticle?)

[5-5/1800-arene-](http://www.linkedin.com/shareArticle?)

[37/trykkefrihed&title=\)](http://www.linkedin.com/shareArticle?)

Claus Møller Jørgensen

Trykkefrihed. Nationalitet og politik i dansk guldalder

Nord Academic. 352 sider. 399,95 kr.

Den vanskelige ytringsfrihed

Af Kaare R. Skou

Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug eksisterede i 13 forandringernes år af landets historie og har nu fået sin egen biografi. Flot sat op og godt fortalt af historikeren Claus Møller Jørgensen fra Aarhus Universitet. Hermed udfylder han et hul, som underligt nok har eksisteret så længe i betragtning af den opmærksomhed, selskabet i eftertiden er blevet tildelt. Lad det være sagt med det samme: Hvis man som læser ikke på forhånd har en vis fornemmelse for, hvad der rørte sig i Det danske Rige og i Europa midt i 1800-tallet, bør man nok lige skaffe sig et mindstemål af basisviden. Det er ikke en begynderbog, og tungen skal holdes lige i munden fra side 1 til side 350.

Møller Jørgensens værk er udstyret med et omfattende noteapparat – 627 slutnoter på 313 sider, hvor alle er kildehenvisninger, og det er fint nok, men han kunne med fordel have taget den mere læge læser hånden ved også at have et sæt af fodnoter med forklaringer, hvor han vovede pelsen og stod frem med en holdning eller vurdering eller have givet lidt bonusinformation. Udstyrs-mæssigt signalerer bogen nemlig 'læs mig' til en langt bredere kreds end faghistorikernes. Som eksempel fortælles det på side 21, at retssagen mod C.N. David i 1834 var det store samtaleemne i byen. "Mange fandt, at han gik for vidt". Hvem var de? Kan de koges sammen holdningsmæssigt, standsmæssigt eller på anden måde? et par navne kunne gavne, eller en prøve på med hvilket ordvalg udtrykte han sig. Det havde været en sådan læsevenlig bonusinformation.

Trykkefrihedsselskabet blev grundlagt i 1835 af den københavnske kulturelite vel med det egentlige formål at vække eller skabe en national dansk bevidsthed i et rige, som efter tidens trend var forældet. Claus Møller Jørgensen hører blandt de historikere, der afviser eksistensen af en sådan bevidsthed før midten af 1800-tallet blandt de 80 procent af befolkningen, som boede på landet. Fra dag ét stod Selskabet i et selvmodsigende dilemma: Det ønskede censuren ophævet og af et ærligt hjerte at medvirke til folkeoplysningen. På den anden side ønskede det ikke den begyndende ytringsfrihed anvendt af brushoveder som Orla Lehmann og Grundtvig, og det fremstod med et elitært åndshovmod, som ville skræmme enhver borger og bonde væk, ligesom det lagde luft til Den franske Revolution i 1789, om end det støttede revolutionens ideelle formål. Ønsket var udvikling under mådehold og harmoni.

Det var først og fremmest dagbladsensuren, Trykkefrihedsselskabet ville have fjernet eller lempet. Derfor ville en mere omfattende beskrivelse af udbuddet af blade, end forfatteren giver, have hjulpet på forståelsen af selskabets linedans mellem national liberalisme og helstatslig konservatisme. Rent umiddelbart har en læser selvfølgelig det, han kender, nemlig vore dages medielandskab, i baghovedet – sådan er vi indrettet, også når vi hører om 'gamle dage'. Men det holder slet ikke. Ekstra Bladet er søndagsskolelæsning ved siden af store dele af den presse, som fandtes i 1800-tallet. Sprogligt matchede den snarere vore dages såkaldt sociale medier. Værre var det, at læserne sjældent blev præsenteret en dokumentation for selv de groveste anklager fremført af pressen, og vore dages presseetiske fordring, som kun undtagelsesvis ikke opfyldes, om at en angreben part skal have mulighed i et eller andet omfang at komme til orde, eksisterede ikke. Det sidste kunne måske være vanskeligt under et enevældigt styre, hvor myndighederne bortset fra kongen i princippet var 'gehejme', altså skjult.

Forandringerne i magtforholdene i det øverste lag af samfundet ændrede sig med stor hast i tiåret 1838-48, og Trykkefrihedsselskabet, der var skabt med en indre konflikt ikke bare om midler, men også om målet, blev i sig selv en politisk arena. Udgangspunktet for selskabet var en liberalisering, men mens den liberalkonservative fraktion – umiddelbart en noget selvmodsigende, men i konteksten forståelig betegnelse, som forfatteren anvender – ville koncentrere selskabets virke om kritik af pressens misbrug af ytringsfriheden for at redde mest muligt af denne frihed, ville de liberale og nationalliberale kræfter i selskabet udvide pressens frihed til at rumme og fremme en ucensureret politisk debat om selve statsstyret og en ændring af dette i form af en forfatning med et katalog over frihedsrettigheder. Og mens de liberalkonservative accepterede helstaten som et fait accompli, arbejdede de nationalliberale for at gøre selskabet til et egentlig talerør ved at dreje dets oplysningsvirksomhed i retning af at forbinde danskhed med skandinavisme.

Der var ikke alene tale om en politisk kløft i selskabet, men i høj grad også en alderskonflikt – et ungdomsoprør.

Interessant og vækkende til eftertanke er det, at Claus Møller Jørgensen kan dokumentere, at kravet om trykkefrihed, som selskabet advokerede for den, snarere har rod i romantikkens end i oplysningstidens tankegods – romantikken, som på visse stræk var en protest eller et opgør med oplysningstidens rationalisme og internationalisme.

Lige så interessant og tankevækkende er det, at det faktisk aldrig lykkedes for Trykkefrihedsselskabet at bryde igennem de sociale mure, som omgav tidens stærkt opdelte klassesamfund. Trykkefrihedsselskabet blev skabt som et ideelt tænkt oplysningsprojekt af en københavnsk elite og led vikingernes stråddødsammesteds. Som en glimrende illustration af dette fremhæver forfatteren selskabets forsøg på at udgive en almanak med et mere lødigt indhold, end tidens øvrige almanakker. Denne form for fremadskuende årbog, noterer Claus Møller Jørgensen var i mange hjem i hvert fald uden for København den eneste bog ud over Bibelen.

Der er nok flere årsager til, at den på mange måder sobre Dansk Folkekalender kun nåede en brøkdel af andre almanakkers oplag, men to af de oplagte var, at redaktionen undervurderede bondebefolkningens behov for også at blive underholdt og at mange artikler var skrevet i et sprog, der lå meget langt fra det dansk, som almuen betjente sig af, et sprog, som de – med rette – fandt talte ned til dem. På et tidspunkt blev de fodslæbende provinsmedlemmer så stort et irritationsmoment for den nu altdominerende nationalliberale fløj, at københavnerne på det nærmeste kuppede sig til den totale magt i bestyrelsen ikke alene for det kommende år, men fremover. Claus Møller Jørgensen bruger ikke betegnelsen kup. Men i hvert fald lå De Nationalliberales handlemåde ret langt fra det normale demokratiske ideal, som jo for øvrigt heller aldrig havde stået øverst på deres politiske prioriteringsliste.

Resultatet var da også, at selskabet fra da af blødte medlemmer i en lind strøm.

Hen mod slutningen af bogen indgår som et nyttigt, men som lidt i retning af et sidespring, en detaljeret beskrivelse af De Nationalliberales/Trykkefrihedsselskabets forhold til det, som udviklede sig til den første af de slesvigske krige. I forvejen er det et særdeles vanskeligt kapitel i rigets nyere historie, fordi der er så mange forskelligartede interesser og positionskift involveret, så det gør slet ikke noget at få problemstillingerne beskrevet af mange forskellige penne. For mig at se introducerer Claus Møller Jørgensen

en spændende ny vinkel, idet han gør spørgsmålet om, hvem der skal efterfølge den barnløse Frederik 7. som statsoverhoved til et langt mere centralt spørgsmål, end jeg tidligere har set det behandlet. Det er interessant, men gør ikke ligefrem historien om de slesvigske krige mindre indviklet.

Jeg står tilbage med det åbne spørgsmål, hvorvidt Trykkefrihedsselskabet virkelig bidrog til den ytringsfrihed, som Grundloven i sin færdige form fastslog, eller om den var kommet, Trykkefrihedsselskab eller ej. Stillet på en anden måde: Om ikke Trykkefrihedsselskabet allerede fra begyndelsen befandt sig i en blindgyde og skønt nok så berømmet aldrig blev andet end en historisk kuriositet. Forfatteren synes uden at skrive det at konkludere, at selskabet var betydende en kort periode i sin samtid, men kun en enkelt og tilmed ret så elitær blomst i den buket, der bredt går under samlebetegnelsen den folkelige vækkelse.

Bogen kan anbefales interesserede i overgangen fra enevælde til folkestyre, så meget mere som alene eksistensen af Trykkefrihedsselskabet har hørt til og stadig hører til den basale viden om perioden, men uden tilføjes om, at selv for dette selskab var trykkefrihed i hvert fald ikke fra begyndelsen en absolut størrelse. Endelig kan bogen som sidegevinst bruges som en historisk case i det igangværende opgør mellem hovedstad og provins.

[Historie-online.dk, den 25. oktober 2023]

← Forrige artikel (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/paa-spoeret-af-boern-og-boeger>)

SE RELATEREDE ARTIKLER

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/der-kieler-frieden-1814](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/1800-arene-37/der-kieler-frieden-1814)

TV-tips, uge 50, 2023

Bla. en dokumentar om bygningen af Hoover Dam

(<https://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/tv-tips/tv-tips-uge-50-2023>) (<https://www.historie-online.dk/nyheder-og-aktiviteter-2-2/tv-tips/tv-tips-uge-50-2023>)